

Problemet med forskning om antiken

Sture Linnérss essä-samling *Ensamhet och gemenskap*, som främst behandlar grekisk, antik och rysk guldålder, anmäls av Svante Folin.

Sture Linnér är en djupt lärd och otadlig humanist, som dessutom under decennier anlitats av FN i olika humanitära uppdrag. Inte ens i de mest malicioösa kretsar har jag någonsin hört ett ont ord om honom. Han är en svärmsdröm i marmor.

Essäer

Sture Linnér
Ensamhet och gemenskap
Atlantis

Linnér har gjort förmåliga översättningar av bland annat Thukydidens överbefälhavare mästerverk *Kriget mellan Sparta och Aten* och nu senast Anna Comnenas värld, som ger en fascinerande inblick i 1100-talets Bysans. Föreliggande tunna – men mycket

vackra volym *Ensamhet och gemenskap* innehåller korta essäer om främst grekisk, antik och rysk guldålder samt Linnérss bibliografi (1938–94) – 302 nummer.

Essäerna i detta opusculum består till stor del av gamla understreckare från SvD och gör tyvärr ett konventionellt och tamt intryck. De förmedlar samma upphetsning som genomläsandet av motsvarande artikel i *Nationalencyklopedin* – allt är rimligt korrekt, förutsägbart och snus-torrt.

Inte originell

Att Linnér inte kommer med några nya, briljanta infall rörande Turgenjev och Dostojevskij må förlåtas honom – mer besvärligt blir man över att denne oestriddige expert inte kan mobilisera några mer originella synpunkter rörande sitt eget ämne.

Han ironiserar inledningsvis över Winkelmanns gipsklassicism och kontrar Herders "Grekland var humanitetens och människokärlekens vagga" mot filo-

lofursten von Willamowitz-Moellendorfs rytande "Humanitet är något så oregiskt att språket inte ens har något ord för det." Tyvärr faller han sedan in i den gamla latinskoletralen.

Nya rön

Ändå har antikforskningen under senare decennier sprängt sina filologiska bojar och börjat betrakta "undret som var Grekland" ur ett antropologiskt och psykologiskt perspektiv med omtumlande och kontroversiella verk som E R Dodds *The Greeks and the Irrational*, J Jaynes *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*, K J Dovers *Greek Homosexuality* och V Hansons *The Western Way of War* – den sistnämnde en kraftfull filolog som går ut och försöker förstöra olivundrar och vindodlingar i Kalifornien för att få ett grepp om hopliktirgröningens ekologiska konsekvenser.

I Linnérss prudentliga prosa märks inga sådana friska flåktar. Grundproblemet med vår kun-

skap om den grekiska apoteosen under 400-talet f Kr är att praktiskt taget all information emanerar från ett litet, synnerligen orepresentativt, atenskt kotteri. Vi vet nästan inte ett smack om hur tiden tedde sig för spartaner, korintier eller perser, för att inte tala om en förkrossande majoritet atenare som saknade medborgarskap eller, än värre, var slavar eller kvinnor.

Möjligen var de inte lika imponerade av den fallokratiska, sofistiska retoriken som eftervärldens kridammiga lektorer. Sokrates försvarstal kan uppläsa i alla måttligt ekumeniska kyrkor, men knappast den västerländska civilisationens litterära urkund: *Iliaden*. Där står till exempel i 16, 345–350 (citerad av Linnér i gamla översättningen) – *Idomeneus dödar sin grekiska motståndare:*

Han det mordiska spjutet stötte i Erymas mun, så att bronsens udd bak i nacken nedanför hjärnan stack ut mellan vita skärvor av benen. Tänderna bräcktes och ramlade ut, och bägge hans ögon fylldes av blod, och han

frustade blod genom munnen/ och näsan, medan han flämtande låg och höljdes av svartaste dödsnatt.

Pulp Fiction verkar rena Elsa Beskow. Till *Iliadens* hjältars försvar kan man möjligen anföra Julian Jaynes hypotes, att de var hallucinationsstyrda robotar. Grekerna var politiska imbeciler, besatta av avund och gråtsjuka. I likhet med det vildsinta Yanomamö-folket försatt de aldrig ett tillfälle att inveckla sig i blodiga och meningslösa slagsmål.

Så gick det som det gick. Olika bepansrade hemulter typer utan själslig förning från Makedonien och Rom återstälde med hårda ny-por ordningen i klassen. Rörande hela Antiken får man ibland känslan av att – den av Linnér citerade – Mark Twain hade aldeles rätt när han påstod att "Många forskare har redan kastat så mycket mörker över frågan att vi, om det fortsätter, snart kanske inte vet någonting alls."

SVANTE FOLIN

Vem bestämmer vad orden betyder?

I den offentliga debatten dyker det med jämna mellanrum upp personer som mårstrar sin omgivning när det gäller hur ett visst ord bör användas. Det finns ingen anledning att låta sig nedslås över det. Det finns motvåpen, skriver Jan Anward i dagens *Språk & Vi*.

Hur hanterar man som språkbrukare sin besvärlighet över språkets brister? Genom vit eller svart magi, besvärjande språkspel som avser att driva ut de onda andarna ur språksamfundet.

Språk & Vi

Ett sådant spel är Humpty Dumpty-spelet, som spelas när orden inte längre alltid betyder det vi vill att de skall betyda, det vill säga när andra använder dem med andra betydelser.

Enkel Humpty Dumpty spelas precis som i Lewis Carrolls *Through the Looking-Glass*:

1. Välj ett ord!
2. Tala om vad du vill att det ska betyda!

Syftet med spelet är att få alla som använder ordet på något annat sätt att känna sig billiga och obildade. Så här ser det ut i *Through the Looking-Glass*:

"När jag använder ett ord", sa Humpty Dumpty med ganska snorkigt röst, "så betyder det vad jag vill att det ska betyda – varken mer eller mindre."

"Frågan är", sa Alice, "om man kan få ord att betyda olika saker."

"Frågan är", sa Humpty Dumpty, "vem som bestämmer – det är hela saken."

Nu har ju inte alla samma naturliga auktoritet som Humpty Dumpty, och det är inte alltid vi kan gå i direkt dialog med de språkbrukare som står oss. Därför faller det sig oftast lämpligare att spela en modifierad version av Humpty Dumpty:

1. Välj ett ord!
2. Citera eller beskriv någon användning av ordet som du ogillar!
3. Visa att den användningen är en urartad användning, genom att kontrastera den mot ordets korrekta användning!

Ordets korrekta användning hittar du i någon auktoritativ ordbok, handbok eller textbok. Syftet med spelet är att få alla som använder ordet på ett inkorrekt sätt att känna sig billiga och obildade.

DN:s ledarsida

En vacker tillämpning av modifierad Humpty Dumpty kunde vi hitta på DN:s ledarsida dagen efter EU-vallet (DN 18/9 1995). C G Kjellander beklagar sig där över att aktörerna i den politiska debatten inte använder ordet "liberal" som han vill att det skall användas.

Kjellander retar sig på tre användningar av "liberal": som skällsord i EU-valdsdebatten, som Gösta Bohmans och, i hans efterföljd, andra utpräglade högerpolitikers självkaraktäristik, samt som del av folkpartiets partinamn. (Det är naturligtvis inte roligt att ordet liberal förknippas med ett parti som, genom Leissner-effekten, har halkat ned på KDS nivå.)

Så Kjellander plockar fram ordboken och visar att "liberal" egentligen betyder frissinnad, vidsynt, fördomsfri, fördragsam och överseende. Alla andra användningar av ordet är inkorrekt – och de som gjort sig skyldiga till sådana användningar får

stå där med skammen, offentligt skandaliserade som medlöpare till förtryck, fundamentalism och ofördragsamhet.

Vad gör man nu om man råkar ut för formfulländade språkbrukare, som Kjellander, som utsätter en för modifierad Humpty Dumpty? Det finns ingen anledning att falla till föga.

Den bästa strategin är att reducera en omgång av modifierad Humpty Dumpty till en omgång av enkel Humpty Dumpty, genom att dekonstruera den "korrekta" användningen. Då står ägget där, utan stöd, och vi kan fråga oss: Skulle jag låta honom/henne styra min klädsmak eller mina matvanor. Är svaret nej, då finns det heller ingen anledning att låta sig styras i sina språkvanor – och då trillar ägget ned.

Ordböcker

Hur dekonstruerar man då den "korrekta" användningen? Ställ till att börja med frågan: Har den "korrekta" användningen med saken att göra? Särskilt ordböcker är besvärliga att handskas med. De ger ofta flera användningar av ett ord och ett elementärt krav på den som spelar Humpty Dumpty är att den an-

vändning denne vill knäsetta faktiskt hör till den diskurs som man vill reglera.

Kjellander missar grovt på den här punkten. Han vill reglera den politiska diskursen, men lutar sig mot en användning av "liberal" som inte tillhör den politiska diskursen. Eftersom han förtjänat nog återger de uppslag ur "Ord för ord" som han lutar sig mot, är detta lätt att konstatera. De synonymmer som ges till substantivet liberal är framstegsman, reformvän, vänsterman och "frifräsare", alla hemmahörande i den politiska diskursen, utom möjligen frifräsare, som betecknas som vardagligt. För adjektivet "liberal" särskiljs tre betydelse: två allmänna betydelse, nämligen motsatsen till snål och motsatsen till trångsynt samt en politisk betydelse, där de synonymmer som ges är vänster(sinnad), vänsterriktad och framstegsvänlig.

Den "korrekta" användningen av liberal i den politiska diskursen är således inte vidsynt, utan framstegsvänlig, om man får tro "Ord för ord".

Skall man tro ordboken?

Men skall vi tro på Ord för ord? Ordböcker, handböcker och textböcker är ju inte verbalinspirationer, utan världsliga saker, människoverk. En definition i en ordbok är en mer eller mindre lyckad, mer eller mindre aktuell beskrivning av det levande språkbruket. Den andra frågan att ställa när någon åberopar en "korrekt" användning är därför: Är den "korrekta" användningen en riktig beskrivning av levande språkbruk?

När det gäller Ord för ords definition av liberal är väl svaret närmast nej. Den framstår som både begränsad och inaktuell. För det första missar den distinktionen mellan ekonomisk libera-

lism och politisk liberalism. Det gör ju också, förbluffande nog, Kjellander. Liberal som skällsord och liberal som plusord för högerfolk har rimligen främst med ekonomisk liberalism att göra och med den variant av den politiska liberalismen som enbart syftar till att undanröja hindren för ett fritt näringsliv.

För det andra missar den distinktionen mellan de liberaler som enbart betonar individuell frihet, nyliberaler, och de liberaler som försöker förena kravet på individuell frihet med ett krav på socialt ansvarstagande, socialliberaler. Vi har alltså minst tre användningar av liberal i den politiska diskursen: ekonomisk liberal, nyliberal och socialliberal. Och varken frikostighet, vidsynthet eller framstegsvänlighet kan sägas vara någon gemensam nämnare för dessa tre användningar.

Kjellanders "korrekta" användning av liberal är således både irrelevant och begränsad – ett öde som den delar med de flesta föregivet "korrekta" användningar.

Ett sista vapen återstår. Ställ också frågan: Lever ägget som det lär? När man vill normera språkbruket glömmar man ofta bort sig själv. Mitt favoritexempel är en lärare som, när jag pläderade för dubbelsupinum i svenskan (möjligheten att säga 'Jag hade velat set' som alternativ till 'Jag hade velat se det', exempelvis), utbrast: Sânt har jag aldrig kunnat sagt!

När det gäller Kjellander kan man ta hem en besläktad poäng: Hans gnäll på andras användning av ordet liberal är knappast vidsynt. Snarare ger det uttryck för precis det han säger sig vilja bekämpa: förtryck, fundamentalism och ofördragsamhet.

JAN ANWARD